

ODPOVĚĎ SOUDRUHU MICHALU SUCHÉMU

JOSEF CIBULKA

V 5. čísle časopisu *Filozofie* uveřejnil soudruh Michal Suchý stať,* v níž polemizuje s některými částmi mé práce *Spory o dialektiku*.

Vzhledem k tomu, že stať soudruha Suchého má vnější formu recenze, musím podotknout, že tato stať neplní úkol recenze a neinformuje čtenáře recenze o hlavních myšlenkách recenzované práce — zejména se nesnaží ani stručně čtenáře informovat, jaké pojetí determinismu a svobody je v recenzované práci rozvíjeno, v čem spočívá polemika s Husserlovou filosofií. (V tomto případě dokonce informuje čtenáře mylně; soudruh Suchý tvrdí, že pokládám za Husserlovo obohacení karteziánského východiska myšlenku, že bytí je totéž, co vykazování se ve vědomí. Ve skutečnosti spatřuji Husserlovo obohacení karteziánského východiska v tom, že Husserlovo pojetí včleňuje do vědomí veškeré předmětné bohatství [viz str. 118—120 mé práce]. Je třeba značné nepozornosti při čtení, aby si mohl recenzent poplést tak odlišné otázky.)

Konstatuji v závěru první části své práce (str. 112—113), že můj pokus o kontrapozici toho, co by se dalo označit jako „formalizující pojetí systému“ a dialektického pojetí systému, vyústil v kontrapozici dvou nesouměřitelných oblastí. „Formalizující“ pojetí systémovosti jsou syntaktická, sémantická agnoseologická, kdežto dialektické koncepce systémovosti, jak se ji pokouším v práci rozvádět, je především ontologická. Princip sebe-negace, odlišující dialektické pojetí systémovosti od nedialektického pojetí systémovosti, jsem zatím dokázal formulovat pouze jako ontologický princip, a není mi — ani z literatury — známo, mohl-li by to být plodný princip i vgnoseologii a sémantice. Nastolují to pouze jako otázky; je to, myslím, otázka, od jejíhož řešení závisí osud marxismu jako inspirativní metody.

Soudruh Suchý však střídavě uvádí, že recenzovaná práce dokázala platnost principu dialektické sebe-negace („Pritom uvádza (autor) také množstvo materiálu, že pre zdôvodnenie myšlienok, ktoré tu chcel vyjadriť, by stačila aj štvrtina z nich,“), i že kapitola o dialektickém pojetí systému nedokazuje žádné filosofické teze, že to je kapitola o „jednotlivých případech z politické ekonomie a dějin“ místo o dialektickém pojetí systému. Pokud soudruh Suchý tvrdí, že tato kapitola místo o filosofickém obsahu dialektického pojetí systému jedná o jednotlivých případech z politické ekonomie a dějin, opět mylně informuje čtenáře. V mé práci je zřetelně na obecně filosofické rovině formulován filosofický obsah kategorie prehistorického pohybu, kategorie historického pohybu i kategorie dialektické sebe-negace.

Autoři, vycházející ze stalinského pojetí filosofie, nepokládali, jak známo, tyto principy objektivní dialektiky za klíčové, resp. je vůbec nepokládali za filosofické principy. Bylo by tedy dosti podivné, kdyby nastolení těchto principů jako základu marxistické

* Michal Suchý, *Sporné spisy o dialektike*, *Filozofia* 5, 1968.

ontologie, o něž se pokouším ve své práci, spočívalo na téže metodě ilustrace apriorních schemat, která charakterizovala postup stalinských autorů. Soudruh Suchý tvrdí, že tomu tak je, že postupují právě touto ilustrativní metodou.

Ilustrativní metodou bych však postupoval právě v případě, že bych byl poslechl radu soudruha Suchého, abych pokládal historii za materiál, jímž dokazují kupř. princip sebenegace, a abych „dokazoval“ tento princip sebenegace jen na štvrtině „materiálu“, který je v této souvislosti v práci shromážděn. Já však právě nechápal reálné dějiny jako ilustraci apriorní teze. Věděl jsem, že marxistické zpracování dějin přeměny feudálního v kapitalismus, tento speciální úsek společenské reality, dokazuje, že princip dialektické negace je reálnou tendencí společenských procesů. Snažil jsem se tedy vylíčit všetranně a co „nejpopisněji“ ty historické souvislosti přeměny feudálního společenského systému v kapitalistický, jež konstituují princip dialektické sebenegace. Šlo tedy o naprostý opak ilustrace apriorní teze, o naprostý opak ilustrativní metody. Šlo o konstituování obecného dialektického principu uvnitř reálných souvislostí před očima čtenáře, za účasti čtenáře.

Při čtení kritiky soudruha Suchého si však kladu hlubší otázku: Není racionální jádro Suchého kritiky v tom, že sice postupují protichůdně, než postupuje stalinská metoda ilustrace apriorních tezí, že však sdílím se stalinskou metodou její absenci zprostředkujících vazeb mezi obecně filosofickou stránkou a mezi speciálními stránkami reality a poznání?

Myslím ale, že i v této otázce je pravdou opak. Soudruh Suchý redukuje v textu své stati dialektiku pouze na oblast filosofie, a to gnoseologie, pouze na dialektiku myšlení. Píše: „Tam, kde by sa mala začať skúmať podstata dialektického spôsobu myslenia, prichádza opis alebo interpretácia určitého spoločenského diania, a to sa považuje za dialektiku. Dialektike potom ostáva jedine ukázať, ako je všade obsiahnutá, ako je všetko dialektické.“

Dle tohoto názoru by byla filosofickou teorií pouze filosofická interpretace dialektického myšlení, kdežto teorie o objektivní realitě, jak existuje nezávisle na našem poznání, by byla nutně popisná. Ale i ontologická teorie je filosofickou teorií, a je zjevně nemožné popisem postihnout dialektiku objektivních procesů. I já pokládám za vagní představu, že vše je v též smyslu dialektické, ale ne proto, že bych považoval za doménu dialektiky pouze myšlení, nýbrž proto, že realita má i ontologicky rozličné stránky a úrovně.¹

Soudruh Suchý se samozřejmostí sdílí s tradiční stalinskou filosofií předpoklad, že filosofické je jen to, co platí jak pro společenské, tak pro přírodní jevy.² Ale tato představa, že jen to společné pro společenské i přírodní jevy má být předmětem filosofie, velmi ochuzuje filosofii, a také vede k umělé extrapolaci momentů, specifických pro společenskou realitu, na přírodní jevy. Já jsem odpůrcem takových extrapolací, stejně jako soudruh Suchý, a nikde nepřenáším na přírodní jevy pojem antagonismu — dokonce ani pojem rozporu. Z toho mi však neplyne, že filosofická problematika společenské reality se redukuje na sociologii. Domnívám se naopak, že plodná a dialekticky konkrétní filosofie může existovat jen v podobě buď společenskovědního modelu filo-

¹ Zpracovávám tuto otázku v práci *Dialektika a ontologie*, která má letos vyjít v nakladatelství SAV.

² „Možno povedať, že pojem antagonistickej a neantagonistickej protirečenie sa nekriticky prevzal z parciálnej teórie o spoločenských javoch a povýšil sa na filozofickú kategóriu.“ (Suchého *stat.*)

³ Viz o tom zevrubněji v mé práci *Dialektika a ontologie*.

sofie, či přírodovědeckého modelu filosofie.³ Stupeň obecnosti, na němž řeší problémy společenské reality filosofie a sociologie, je odlišný.

Soudruh Suchý také vychází jako z úplně samozřejmého předpokladu, že dialektické vztahy jsou charakteristické výlučně pro obecně filosofickou rovinu, že naplatí pro rovinu speciálních věd. Hovořit o dialektice v oblasti teorie revoluce se mu jeví jako bezprostřední přenášení filosofického principu do problematiky speciálních věd.⁴ Ale to je přece úplně umělé hledisko. Marx prokázal platnost dialektiky především v oblasti ekonomické stránky společenské reality. Nakolik je Marxova dialektická koncepce i obecně filosoficky platná, to bylo předmětem hledání a úsilí dalšího vývoje marxismu. Rovněž teorie revolucí je onou speciální vědní oblastí, jež je „domovem“ dialektiky. Nejde tedy vůbec o to, že by hledání sféry platnosti dialektiky mělo a mohlo postupovat od úrovně obecně filosofické, ale naopak, že přívrženec Marxovy dialektiky musí vycházet z politické ekonomie a z teorie revolucí a pozorně zkoumat, jaký je jejich obecně filosofický moment, v jakém smyslu je tento obecně filosofický moment Marxova ekonomického učení a teorie revolucí imanentní i jiným sférám reality, a konečně, jaké si může činit nároky na univerzální platnost.

Platnost dialektiky třeba zkoumat zezdola, nikoli zhora, dialektiku třeba budovat zdola, nikoli zhora. Dialektika na filosofické rovině může vznikat na základě dialektiky, obsažené v předmětu a metodě politické ekonomie a jiných společenských věd, nikoli naopak.

V podkapitole *Zákonitost jako přeměna zvláštního v obecně* recenzované práce jsem se snažil dokázat, že zákonité souvislosti společenských procesů mají charakter *tendencí*, jež se uplatňují v rozporném procesu vzájemného působení vnitrosystémových a vněsystémových podmínek. V rámci tohoto pojetí společenských zákonitostí jako tendencí jsem poukazoval na to, že čím více bude nabývat socialistická světová soustava ekonomicko politické převahy nad kapitalistickou světovou soustavou, tím více se bude otvírat prostor pro možnost vzniku a působení tendence řešit mezistátní konflikty neantagonistickými formami. Zatímco v imperialistické světové soustavě pramení tendence k válečným konfliktům i ze samotné ekonomické základny této soustavy, v socialistické světové soustavě je takováto tendence uvnitř socialistické soustavy výrazem hlubokých chyb v *politice* socialistických států, výrazem zaostávání této politiky za vývojem vnitřních možností, jež otevírá i pro politické vztahy socialistická ekonomika. Domnívám se, že právě koncepce společenských zákonitostí jako vnitřně rozporných tendencí umožňuje současně postihovat jak tuto rozpornost, tak i zásadní kvalitativní odlišnost socialistických společenských vztahů vůči kapitalistickým. Soudruh Suchý mi zcela bezpodstatně připisuje pojetí, že v systému současných forem socialismu je válka vyloučená, a poukazuje na některé empirické skutečnosti, jež ukazují, že ani v podmínkách socialismu není válka vyloučena. Ale právě z mého pojetí společenských zákonitostí plyne, že tendence k neantagonistickým formám řešení rozporů je právě jen tendencí, jež se může prosadit pouze v podmínkách tomu odpovídajících politické aktivity socialistických států. Při tom je však zásadní rozdíl mezi tendencí ke vzniku válek v kapitalistické světové soustavě, kde tato tendence pramení ze samotné ekonomické základny této světové soustavy, a mezi takovouto tendencí v socialistické světové soustavě, kde je takováto tendence v rozporu se základními systémovými tenden-

⁴ „...takýto postup vzbudzuje dojem, akoby na základe dialektiky ako filozofickej teórie bolo možné rozhodnúť konkrétny postup revolúcie..., bezprostredne na základe dialektiky nemožno dokazovať, či má vojna v súčasnosti tendenciu podradnú alebo prevládajúcu...“ (*Suchého stať*, str.??).

cemi této soustavy. Domnívám se, že i politika Komunistické strany Československa je založena na tomto rozlišení mezi dlouhodobými a krátkodobými tendencemi, působícími v socialistické světové soustavě.

Jsem přesvědčen, že souvislost mezi formulací obecně filosofických principů a mezi konkrétními důkazy je v mé práci těžkopádná a nepřehledná, že konfrontace sémantického a dialektického ontologického pojetí systému je nesouměřitelná. Ale byl-li takto učiněn pokus ji přes to formulovat, může to podnítit marxistické filosofy, kteří se zabývají logikou a sémantikou, aby si postavili problém sebnegace a historicity systému i v oblasti gnoseologie a sémantiky.

Domnívám se, že není možné psát současně recenzi o hlavních myšlenkách recenzované práce, a současně článek, v němž většinu textu tvoří polemika s některými myšlenkami recenzované práce, jež nejsou hlavními myšlenkami této práce. K polemice s mými názory kupř. o antagonistických a neantagonistických rozporech by byla vhodná moje práce *Přínos Marxova Kapitálu k poznání společenských zákonů* (Praha 1962), v níž se pokouším tuto problematiku souvisleji vyložit; v práci *Spory o dialektiku* se zmíněnou otázkou zabývám jen okrajově.

Diskuse o otázkách revolucí, antagonistických a neantagonistických rozporů, o otázce válek, kterou soudruh Michal Suhcý svým článkem otevřel, je důležitá a dnes zejména aktuální. Ale redakce „Filosofie“ měla nejprve publikovat normální recenzi mé práce „Spory o dialektiku“, informující o hlavních myšlenkách této práce, a až potom takovýto diskusní článek.

Hlavní myšlenkou mé práce *Spory o dialektiku* byl problém úsilí o bezpředpokladovost u logického pozitivismu a v Husserlově fenomenologii, a problém sebnegace předpokladů jako hlubší přístup k otázce předpokladů, než je přístup logického pozitivismu a Husserlovy fenomenologie.